

תצוגה והנגשה: אתגרים לתחום השימור

התמודדויות משמרים בעת הכנת פריטים לתצוגה והנגשה למחקר

תקצירי ההרצאות

1. ניגודים משלימים - ממשק עבודה של מעצב/משמר בתהליך הקמת תערוכות במוזיאון ישראל מיכל אלדור ושרון תג'ר, מוזיאון ישראל

ההרצאה תציג את מנגנון שיתוף הפעולה בין המחלקה לעיצוב תערוכות לבין מחלקת השימור בתהליך הקמת תערוכות מתחלפות במוזיאון ישראל. בהקמת תערוכה לוקחים חלק אנשי מקצוע רבים- אוצרים, מעצבים, משמרים, בטחון, צוות טכני ועוד. באופן טבעי כל בעל תפקיד מבקש למצות את חלקו בתהליך באופן המקצועי ביותר. אולם הקמת תערוכה מעצם טיבה דורשת הקלות ופשרות מקצועיות כדי שהתצוגה תהיה חווייתית, שונה ומעניינת. אז איך מגשרים על הפער שבין הרצון לשמור על המוצג מכל משמר – מוואנדאליזם ועד נגיעה במוצג, מחשיפה יתרה לאור ועד שילוב חומרים בעלי השפעה הדדית מזיקה- לבין הנכחתו באופן מרשים ו"נגיש" לצופה? המוזיאון רואה בתערוכות המתחלפות את הלב הפועם והעוגן המרכזי של פעילותו ובהתאם את בניית הקשר בינו לבין קהל מבקריו. תכנית התערוכות המתחלפות במוזיאון ישראל, לפחות בעידן טרום הקורונה, הינה תכנית ענפה ומגוונת, שכוללת בממוצע כ-15 תערוכות בשנה, לא כולל מוצגים מיוחדים. תוכנית שכזאת מושכת קהל רב ומגוון, ובהתאם לכך תפקיד המעצב הינו חשוב ומכריע בתהליך התכנון וההפקה של התערוכות ומפגיש את המעצב מול מספר משימות שאיתן הוא צריך להתמודד בו זמנית:

שלב ראשון- תהליך עיצוב ותכנון התערוכה – התהליך כולל בסופו 3 פרזנטציות, שמקבלות את אישור המנכ"ל והאוצרים השותפים. התהליך כולל פיצוח חלל ומרחב, עיצוב פרטני של מוצרים/רהיטים בתערוכה, יצירת תקשורת בין התערוכה לקהל דרך אלמנטים גרפיים וחזותיים ותאורה כאלמנט חווייתי וכתנאי שימורי.

שלב שני- תהליך הפקה והקמת התערוכה – התהליך כולל הכנת תקציב, לוי"ז לביצוע, מכרזים, תיאום והפקה של התערוכה באולם למול כל בעלי המקצוע שבתוך המוזיאון [משמרים, ביטחון, חשמל, מח' טכנית, מח' מולטימדיה, אחזקה ועוד] ומחוץ למוזיאון [קבלני צבע, גבס, ברזל, עץ, תאורה, ועוד].

התפישה המסורתית להכנת תערוכות במוזיאון כללה עבודה של האוצר מול המעצב ובמנותק עבודת אוצר מול משמר. התנהלות זו הובילה לדיסאינפורמציה, שיצרה חוסר במידע מקצועי וחוסר הבנה בין הדיספלינות השונות בשיקולי שימור ועיצוב לקראת התצוגה, לרבות אי הסכמות, וויכוחים ולעיתים אף לנזקים בתצוגה.

בשנתיים האחרונות התחלנו במנגנון עבודה מקדימה: מפגשי אוצר/מעצב/משמר, בשילוב עם מחלקת בטחון והמחלקה הטכנית. תפישת היסוד היא שמעצב מוזיאלי מקצועי ישמור ככל הניתן על שלמותו הפיזית של המוצג, ומשמר מוזיאלי מקצועי יאפשר ככל הניתן הנגשה בהתאם לרוח המוצג וחוויית המבקר. ההרצאה תאפשר הדגמה של הפנמת תהליך העבודה בתערוכות שונות, כשבדרך יש הצלחות וגם לעיתים כישלונות של מנגנון העבודה.

תצוגה והנגשה: אתגרים לתחום השימור

התמודדויות משמרים בעת הכנת פריטים לתצוגה והנגשה למחקר

2. השילוש הקדוש: ממשק בין שימור, עיצוב והצד הטכני של הצבת חפצים

יניב כהן, מוזיאון ישראל

במוזיאון ישראל קיימות מחלקות נפרדות עבור שימור, עיצוב והכנה טכנית לתצוגה. כאשר חפץ עומד לדיון לקראת תצוגה, מתקיים דיון מעמיק בין שלוש מחלקות אלו על אופן הצגתו. יניב כהן, ראש המחלקה הטכנית, יציג מספר מקרים שדרשו מחשבה יצירתית בכדי להביא לידי ביטוי את כלל השיקולים לתמיכה נכונה ואסתטית של פריטי אמנות שתענה על דרישות שלוש המחלקות. ידונו חומרים, פיזיקה, ותהליכי מחשבה.

3. "....שקוף, שזה הפוך...." תערוכת המרטיר המהולל כמקרה מבחן אדריאן גנור, רשות העתיקות

תערוכת המרטיר המהולל המוצגת במוזיאון ארצות המקרא מזה כשנה הביאה עימה אתגרים שימוריים ומחקריים רבים. החל משנת 2017 נערכה חפירה ארכיאולוגית מטעם רשות העתיקות בניהולו של בנימין סטורצ'ן בשטח המיועד לבינוי שכונה חדשה ברמת בית שמש. במהלך החפירה נחשפה כנסייה מהתקופה הביזנטית ברמת השתמרות גבוהה עם מכלול ממצאים יוצא דופן לרבות מאות כלי זכוכית. ההחלטה על הקמת תערוכה בדרך כלל מתקבלת לאחר הבנת האתר הארכיאולוגי וסיפורו לצד ביצוע פעולות השימור והרפאות של הממצאים מהחפירה. הדו שיח בין הארכיאולוג למשמר באשר לאופיו של הממצא והדרך הטובה ביותר להמסרתו והנגשתו לקהל, יוצר בסופו של דבר את התצוגה הסופית. במקרה זה, הוחלט לאור הממצא בשטח לקדם את הקמתה של תערוכה במהלך החפירה בשונה מהדרך המקובלת. עניין זה הציב אתגרים שימוריים מהמעלה הראשונה בו רפאות ושימור חפצי הזכוכית הרבים נעשה תחת לוחות זמנים קצרים ובתהליך המתקדם בד בבד עם תהליך החפירה. השלביות והסנכרון עם החפירה אילצו תכנון שימורי שונה מהמקובל תוך עמידה בקריטריונים המקובלים בתחום רפאות הזכוכית. בהרצאתי, אבחן את התהליך ההפוך והשונה בו הוקמה התערוכה ואמנה את יתרונותיו וחסרונותיו אל מול התהליך המתקיים בדרך כלל בהקמת תערוכות ותצוגות מוזיאליות. מקרה המבחן בתערוכת המרטיר המהולל יאפשר הצצה למורכבות זו עם פנים לעתיד.

תצוגה והנגשה: אתגרים לתחום השימור

התמודדויות משמרים בעת הכנת פריטים לתצוגה והנגשה למחקר

4. גוף ראשון. טבע שני: אתגרי הנגשה והצבה של הביאנלה לאמנויות ועיצוב במוזיאון ארץ ישראל סיגל בנצור, מרילה קון, מאיה דלנו, מוזיאון ארץ ישראל

הביאנלה לאמנויות ועיצוב במוזיאון ארץ ישראל הוא אירוע דו-שנתי שלראשונה מציג 250 עבודות של 300 אמניות/ים מתחום עיצוב הקרמיקה, זכוכית, נייר, צרפות, אמנות מיצב, מדיה מעורבת ועיצוב תעשייתי. העבודות מוצגות בארבע גלריות מרכזיות, משולבות בתצוגת הקבע ומפוזרות בגן הפתוח של המוזיאון. אירוע מסוג זה מעלה אתגרים רבים מבחינת הצבה והנגשה לקהל הרחב והם שונים ומגוונים ותלויים חומר, מיקום ורוח האמן.

למוזיאון ארץ ישראל בתל אביב תכונות ייחודיות לו מבחינת מבנהו וכן מבחינת המשאבים וכח האדם. בעקבות משבר הקורונה עלו אתגרים חדשים שנבעו מסגירת המוזיאון לחודשים רבים והארכת התערוכה בתצוגה הרבה מעבר למתוכנן. בהרצאתנו ניקח אתנ/ם לסיור וירטואלי זריז בתערוכה ונסה לתאר כמה מהאתגרים איתם התמודדנו וככל הנראה נתמודד גם בעתיד, בהצבה ובתחזוקה של תערוכת אמנות עכשווית בסדר גודל יוצא מן הכלל בחלל מוזיאלי.

5. אדריכל, גלף, משמר עץ ואמן זכוכית פוגשים סורק, מכרסם ואיש מחשבים. דיגיטלי או ידני? גם וגם. שילוב גישות שונות לביצוע פרויקט שימור עץ בעבודת צוות ירמי זטלנד, Jeremy Zetland Furniture Restoration

בית שלוש נבנה בסוף המאה ה-19 בשכונת שבזי בתל אביב. במקום נמצאו שלוש מסגרות עץ טריפור מקוריות שנשמרו פחות או יותר עד היום (יותר פחות מיותר...). המבנה עובר שימור מקיף ומחמיר ב-9 השנים האחרונות. תחת הגדרה זו הוצב לנו אתגר: לייצר 12 העתקים מן החלקים שנשארו עבור הפתחים שעבורם לא נותר זכר למקור ולשמר ולשחזר את שלוש המסגרות המקוריות.

בתהליך ההעתקה נעשה שילוב של עבודת יד, סריקת תלת מימד ועבודה ב-CNC בעץ זכוכית. בתהליך השימור של שלוש המסגרות המקוריות נעשה שימוש בעיקר בעבודת יד, מחקר אוצרותי, יד אומן חופשית, הנחיה נוקשה של שימור חומרים מקוריים כמו חבל ועוד.

שני חלקי הפרויקט הציבו אתגרים טכניים ושימוריים. למדנו תוך כדי תנועה מה לא עובד. וגם מה כן... נשמח להראות מה גילינו ולשתף במסלול שאותו בחרנו בסופו של דבר.

תצוגה והנגשה: אתגרים לתחום השימור

התמודדויות משמרים בעת הכנת פריטים לתצוגה והנגשה למחקר

6. תאורה על פרגמנטים לשימור – אבני היסוד

עמיר ברנר, עמיר ברנר עיצוב תאורה בע"מ

עמיר ברנר, יועץ ומעצב תאורה בכיר מעל 30 שנים, אשר בין יתר תחומי התמחותו מתמחה בתאורה לשימור, ייתן בהרצאתו את קווי היסוד להבנת חשיבותה של תאורה במתחמים לשימור, ההגדרה של תאורה לשימור, תפקידיה, אבני היסוד עליהם היא מושתתת, ומספר התחומים הרב להם היא משיקה.

• הפן הוויזואלי - הנראות של המוצגים לשימור, הדרך הנכונה להדגשתם והאפקט הוויזואלי הרצוי. הבלטת הדרמה של האור, הדגשת פרגמנטים לשימור בתוך מרחב שאינו כולו לשימור. לדוגמא תערוכת בתי הכנסת, בית התפוצות תל-אביב (זוכה אות העיצוב לתאורה לשנת 2019). איזון רמת האור כך שתבליט את המוצגים לשימור ותשמור על רמת אור נעימה באזור התצוגה.

• הפן הטכני – כיצד לשמור על מוצגים לשימור בצורה מיטבית מבלי שייפגעו מהאור – ומהשפעותיו הנלוות. לדוגמא - שלא תעלה ירוקת על הקירות במבנה ייחודי ועתיק (מערת צדקיהו), מבלי שהדיו העתיק יתמוסס (צפונות עכו, אולמות האבריים), מבלי שהנייר ייהרס הבד יינזק או החרס (אבני הגורלות, אמפורות של יין, צמה אנושית, סנדל נשי, מוזיאון מצדה).

• הפן הקונסטרוקטיבי – חיבור לשימור ההיסטורי של המבנה, פתרונות יצירתיים להעברת כבלי חשמל ותקשורת במתחמים לשימור, תוך התייחסות לחומרי הבניה, לתקופה בה נבנו, לחוזקם המבני ולצרכים הפיזיים במקום (אולם אחר כותלנו, מחילות הכותל, ירושלים, בריכה עות'מאנית, מגדל דוד ירושלים, ועוד), פתרונות מול מגבלות טכניות ותשתיות ישנות (מתחם נבי סמואל, בניין העירייה ההיסטורי בתל-אביב).

• הפן החוויתי - כיצד ניתן לאגד את כל הרבדים שהוזכרו – ובעזרת התאורה להגיש למבקר חוויה ייחודית, מרגשת, אסתטית, המייצרת חדווה, זרימה ועניין. שימוש באפקטים מעולם התיאטרון, יצירת דגשים / אורות וצללים / תזוזה של האור ועוד (בית התפוצות, חמאם אל באשה, עכו).

עולם התאורה הינו כלי מגוון וייחודי, המאפשר מספר רב של אפשרויות לשדרוג, שיפור והעמקת החוויה במתחמים לשימור, אשר מונגשים לקהל מבקרים. ככל שארגז הכלים העומד בפני המשמרים גדול ורחב יותר – כן ייטב.

תצוגה והנגשה: אתגרים לתחום השימור

התמודדויות משמרים בעת הכנת פריטים לתצוגה והנגשה למחקר

7. "שקט בקופסא מארץ רחוקה" סביבות מיקרו אקלים מלאכותיות כאמצעי להנגשת יצירות אמנות ניל מקמנוס ואסף אורון, מוזיאון תל אביב לאמנות

סביבה מיקרו אקלימית היא סביבה בה מתקיימים תנאי אקלים הנבדלים מהסביבה שמחוצה לה. סביבות טבעיות מסוג זה, שמקורן בנתונים גאו מורפולוגיים ייחודיים או בתהליכי היווצרות אתר שונים, הביאו לא פעם להשתמרות נקודתית ויוצאת דופן של ממצאים ארכאולוגיים רגישים ביותר לאורך פרקי זמן ארוכים. הבנה של יחסי הגומלין בין תנאי הסביבה לבין תהליכי הבליה של פרטי מורשת תרבות חומרית מאפשרת יצירת סביבת מיקרו אקלים באופן מלאכותי. פעולה זו מתבססת לרוב על יצירת סביבה אטומה וטיפול בחלל המבודד באמצעים שונים על מנת לייצר תנאי סביבה מוגדרים מראש העונים על צרכי השימור של פריט אחד או יותר. השימוש בסביבות מלאכותיות מסוג זה מהווה אמצעי שימור מונע יעיל וזמין ומאפשר לא פעם הנגשה של יצירות אמנות רגישות בתנאי סביבה שאינם תואמים את דרישות השימור. ההרצאה תתייחס לשימוש בסביבות מיקרו אקלים בתחום השימור המוזיאלי תוך בחינה של מספר מקרי מבחן מעולם התצוגה והשינוע של יצירות אמנות רגישות.